

چکیده

فاتحان اسپانیایی در ۱۴۹۲ هنگام ورود به سرزمینی که بعدها آمریکا نام گرفت با اقوامی مواجه شدند که دارای تمدن‌های قدیمی و غنی بودند. اسپانیایی‌ها برای آنکه بتوانند بر این سرزمین و اقوام آن حکومت کنند، به غارت، نسل‌کشی، انتقال ثروت و تخریب نست زدند. اما هیچ یک از این اقدامات نتوانست مانع تاثیر عمیق تمدن‌های این قاره در تمدن‌های اروپایی و در تمدن جهانی شود. مهم‌ترین این تمدن‌ها که در حدود ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد در حوزه مکزیک و پروی امروزی پدید آمدند. اولمک، مایا، امروزه تمدن‌های پیش کلمبی نامیده می‌شوند. کتب زیر نمونه‌ای از تلاش‌هایی است که در ایران برای معرفی و شناخت تمدن‌های پیش کلمبی صورت گرفته است.

○ فرهنگ و تمدن آمریکای میانه پیش از کلمب این کتاب در تشریح آثار هنری (مجسمه‌سازی و معماری) این تمدن‌ها می‌پردازد و نیم‌نگاهی به اساطیر و سازمان اجتماعی اقتصادی و سیاسی تمدن‌های پیش کلمبی دارد.

○ اقوام سرزمین آند. از فرهنگ‌های آغازین تا اینکا. این کتاب تبلور اسطوره‌شناسی آمریکای پیش کلمبی را در آثار تجسمی نوره پیش از کلمب نشان می‌دهد. رویکرد مؤلفان کتاب عمدتاً باستان‌شناختی و هنری است.

○ اقوام و سرزمین مکزیک از فرهنگ‌های آغازین تا آنکها. این کتاب تمدن و هنر آمریکای میانه به ویژه مکزیک را از دیدگاه باستان‌شناسی بررسی می‌کند و تاریخ پیش کلمبی را به سه نوره کلاسیک، کلاسیک و بعد از کلاسیک تقسیم می‌کند.

○ حامه اینکا - از نخستین نولتهای سوسیالیستی جهان. این کتاب نگاهی کلی و گذرا به تمدن اینکا دارد و ریشه‌های تمدن اینکایی، سازمان اقتصادی، سیستم سوسیالیستی، مقایسه سوسیالیزم اینکایی با اشکال باستانی و جدید سوسیالیزم در اروپا، منابع تاریخ اینکا و مسئله امروزی سرخپوستها را بررسی می‌کند.

○ هنر و تاریخ

در این کتاب بیان تلاش کرده است با نثری شاعرانه چگونگی ترکیب شگفت‌آور نوع اسپانیایی و ریشه‌های پیش کلمبی را در زمینه هنر به ویژه ترنقاشی نشان دهد. این کتاب همچنین ترکیب و پیوند مفاهیم هنری پیش کلمبی را با نوره حوزه تمدنی - فرهنگی لیگری یعنی بودیسم در شرق و سوررئالیسم در غرب بررسی می‌کند.

○ هنر و جامعه

در این کتاب دید گسترده‌ای باستانید، درباره هنرهای بومی، بویژه هنر آمریکای لاتین و آفریقا، خواننده را با پیوندهای عمیقی آشنا می‌کند که به علت نهنیت و احساس‌های مشترک، میان اشکال گوناگون هنر و هنرهای اقوام گوناگون وجود دارد.

سرنوشت غم‌انگیز تمدن‌های پیش کلمبی

مروری بر شش کتاب درباره تمدن‌های باستانی آمریکا

○ ناصر فکوهی

استادیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

از حدود ۲۰۰۰۰ سال پیش دارای ساکنان شکارچی و گردآورنده در آمریکای میانه بود. این گروه‌های انسانی از هزاره هفتم پیش از میلاد به تدریج روی به کشاورزی آوردند و در حدود ۳۵۰۰ سال پیش با افزایش تولید کشاورزی توانستند نخستین روستاهای دائمی را تشکیل دهند. سفال در حدود سه هزار سال پیش ظاهر شد و نخستین اشکال سیاسی و اقتصادی و دو قشر جنگجو و روحانی نیز همراه با نخستین اشکال شهری در این قاره ظاهر شدند.

تاریخ پدید آمدن دو حوزه قدرتمند اشاعه تمدنی در مکزیک و در پرو به حدود ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد می‌رسد. اولمک‌ها قدیمی‌ترین ساکنان مکزیک امروزی در مراکز چون لاونتا، سن لورنتزو و توشستان در حدود ۱۲۰۰ سال پیش از میلاد سازمان یافتند و توانستند عناصر اصلی یک تمدن غنی را پدید آورند: آثار هنری، اشیاء مقدس و بناهای مناسبی از این جمله‌اند. سرهای سنگی غول‌آسایی که از تمدن اولمک باقی مانده‌اند، امروز هنوز شگفتی انسان را برمی‌انگیزند. این پیکره‌ها که بین ۱۵ تا ۳۰ تن وزن و گاه تا چند متر ارتفاع دارند، از زیباترین و مرموزترین آثار هنری آمریکای پیش کلمبی به شمار می‌آیند.

تمدن مایاها، از دیگر تمدن‌های باستانی آمریکا بود که دارای ریشه‌های بسیار باستانی بود، اما اوج شکوفایی‌اش در بین قرن هفتم تا دهم میلادی قرار داشت. مایاها توانسته بودند به دست آوردهای ارزشمندی در علوم ریاضی و نجوم دست یابند و یک خط هیروگلیفی و یک تقویم به وجود آورند. پهنة جغرافیایی حاکمیت مایاها میان آمریکای جنوبی و مرکزی در بخش‌هایی از کشورهای کنونی گواتمالا، هندوراس و جنوب مکزیک قرار می‌گرفت. این تمدن که از قرن دهم رو به ضعف گذاشت در اواخر قرن ۱۵، هنوز دارای شهرهای متعددی بود که فاتحان اسپانیایی آنها را تسخیر و نابود کردند. با این وجود مایاها توانستند مقاومت زیادی در برابر مهاجمان اسپانیایی از خود

سال ۱۴۹۲، سال ورود فاتحان اسپانیایی به سرزمینی که بعدها «آمریکا» نام گرفت، به حرکتی در تاریخ بشر دامن زد که سرنوشت انسان را برای همیشه دگرگون کرد. گستره تغییراتی که پس از «کشف» آمریکا در تمدن اروپایی و از خلال آن در سراسر جهان پدید آمدند به اندازه‌ای بود که امروز بسیاری از اندیشمندان این سال را پایان قرون وسطی و آغاز عصر جدید می‌دانند.

فاتحان اسپانیایی در این «دنیای نو» جهانی شگفت‌انگیز یافتند که به بهشتی گمشده شباهت داشت. کریستف کلمب در نامه‌هایی که در همین زمان می‌نوشت از فراوانی گیاهان و جانوران و منابع غذایی و حاصلخیزی زمین و... اظهار شگفتی می‌کرد. اما این طبیعت زیبا و غنی، خالی از جمعیت نبود. اسپانیایی‌ها در این سرزمین با گروه‌ها و اقوام بی‌شماری روبرو شدند که گاه صاحب تمدن‌هایی چند هزارساله بودند.

قاره آمریکا بنا بر مطالعات باستان‌شناختی لاقلاً

نشان بدهند و آخرین شهر آنها در قرن ۱۷ به دست اسپانیایی‌ها افتاد.

همزمان با ورود فاتحان اسپانیایی، در آمریکای جنوبی و در منطقه‌ای در کناره غربی قاره یعنی جایی که امروز بخش‌هایی از کشورهای کلمبیا، اکوادور، پرو، بولیوی، آرژانتین و شیلی قرار دارند، یک امپراطوری قدرتمند دیگر نیز به نام اینکا (نامی که اسپانیایی‌ها بر آن می‌گذاشتند) مشاهده می‌شد. این امپراطوری که در اوج شکوفایی خود جمعیتی در حدود ۸ میلیون نفر را دربر می‌گرفت، بر پهنه‌ای در حدود ۳۵۰۰ کیلومتر مربع حاکمیت داشت. امپراطوری اینکا دارای ارزش تاریخی خاصی است زیرا نخستین نمونه از یک حکومت «سوسیالیستی» به شمار می‌آمد که در عین حال یک حکومت دینی نیز بود.

در همین زمان در منطقه مکزیک تمدن شگفت‌آور دیگری نیز به چشم می‌خورد: آزتک. آزتک‌ها یکی از قبیله‌هایی بودند که از قرن ۱۴ میلادی در منطقه مکزیک کنونی مستقر شده و دولتی قدرتمند برپا کرده بودند. تمدن آزتکی مکانیسم‌هایی پیچیده و سازمان اجتماعی پیشرفته‌ای در خود به وجود آورده بود که نظام‌های مناسکی در آن نقش عمده‌ای داشتند. البته در این مناسک گاه روش‌هایی چون قربانی انسانی به چشم می‌خورد که فاتحان اسپانیایی با عمده کردن این گونه روش‌ها تلاش می‌کردند تخریب و قتل عام‌های گسترده خود را توجیه کنند.

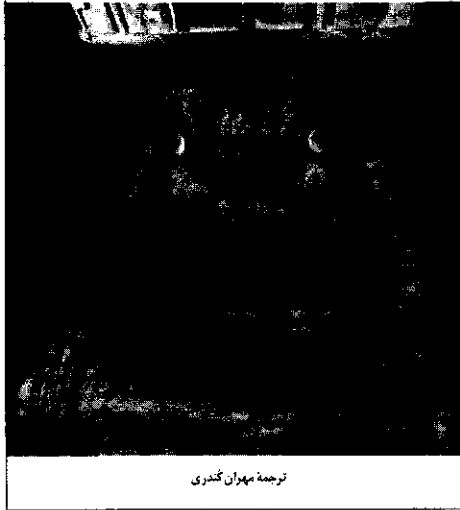
تمدن‌ها و فرهنگ‌های بسیار دیگری نیز در طول تاریخ چند هزارساله آمریکای پیش از کلمب به چشم می‌خوردند: فرهنگ‌هایی متعلق به میکستک‌ها، ساپو تک‌ها، تولتک‌ها و... که میراث ادبی و هنری خیره‌کننده‌ای از خود برجای گذاشتند، که برغم نابودی بخش بزرگی از آن به دست اسپانیایی‌ها، تلاوم آن هنوز در خلاقیت هنری و ادبی آمریکای لاتین و میانه به چشم می‌خورد.

زمانی که ماجراجویان اسپانیایی با این گستره بزرگ انسانی در غنای طبیعی روبرو شدند، نخستین انگیزه آن‌ها غارت و انتقال ثروت‌های به دست آمده در این تمدن‌ها و تخریب تمامی آثاری بود که نمی‌توانستند غارت کنند. میزان تخریب به حدی بود که نه تنها تمامی کاخها و معابد تاحد ممکن نابود شدند، بلکه آثار سنگی غول‌آسای تمدن‌های پیش کلمبی نیز که مهاجمان قادر به نابودی آنها نبودند در گودال‌های بزرگ مدفون می‌شدند تا شاید هرگز اثری از آنها باقی نماند. برای این کار لازم بود که ابتدا مقاومت انسان‌هایی که این تمدن‌ها را ساخته بودند درهم شکسته شود. به این ترتیب یکی از بزرگترین فرایندهای نسل‌کشی در تاریخ بشر آغاز شد و حاصل آن کشتار گسترده چندین میلیون از مردم بومی آمریکا بود؛ این کشتار، گاه به صورت قتل عام‌های سازمان یافته و بی‌رحمانه، گاه به شکل به اسارت و بردگی درآوردن و بیگاری کشیدن از بومیان در معادن و در ساخت و ساز در بدترین شرایط، و گاه نیز از طریق بیماری‌ها و اپیدمی‌هایی که مهاجمان به قاره جدید وارد کرده بودند، انجام گرفت. نتیجه آن بود که بهشت جدید تقریباً از سکنه سابق خود خالی شد و جا برای

ایگناسیو برنال نی گارسیا پیمتل و میرل سیمنی ابا

اقوام سرزمین مکزیک

از فرهنگ‌های آغازین تا زرتک‌ها

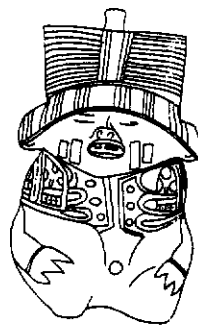

ترجمه مهروان گندری

امپراطوری اینکا دارای ارزش تاریخی خاصی است، زیرا نخستین نمونه از یک

حکومت «سوسیالیستی» به شمار می‌آید که در عین حال یک حکومت دینی نیز بود

مهاجرت میلیونها نفر از اروپاییانی که در سرزمین‌های خود با فقر و تنگدستی روبرو بودند، هموار گردید.

در این کشتار و تخریب بزرگ نه فقط دولت‌های اروپایی بلکه کلیسای مسیحی نیز مقصر بود. نخستین سوآلی که پس از «کشف» مطرح شد آن بود که آیا افرادی که در سرزمین جدید دیده شده‌اند «انسان»هایی همچون انسان‌های اروپایی و دارای روح هستند؟ پاسخ پاپ الکساندر ششم، که از سال ۱۴۹۲ تا ۱۵۰۳ در مقام رهبری کلیسا قرار داشت، به این سوال منفی بود. به این ترتیب کلیسا ضمانت و پشتیبانی لازم را برای تسخیر خشونت‌آمیز دنیای نو فراهم کرد و به فاتحان اجازه داد بومیان را همچون جانوران میان یکدیگر تقسیم کنند و یا به میل خود آنها را به هلاکت برسانند. سالها بعد یعنی در سال ۱۵۱۱ بود که کشیشی از فرقه دومینیکن‌ها به نام آنتونیو موتسینوس از درون کلیسا علیه این ظلم و بی‌رحمی صدای اعتراض خود را بلند کرد. پس از او، کشیش دیگری به نام بارتولومه دولاس کازاس با نوشتن کتابی به نام «تاریخ مختصر تخریب هند» دست به افشای جنایات فاتحان در آمریکا زد. به این ترتیب تعداد مخالفان در کلیسا، روزبه‌روز افزایش یافت. گروه مخالف، دکتترین رسمی کلیسا را که با الهام گرفتن از رویکرد ارسطو به بردگی، بومیان را فاقد روح انسانی می‌دانست زیر سوال می‌بردند و معتقد بودند که هر اندازه هم این بومیان دست به اعمال خشونت‌آمیز و مناسک «شیطانی» بزنند، این تنها گویای گمراه بودن آنهاست و به هر حال می‌توان آنها را به راه راست و دین مسیح هدایت کرد. سرانجام در سال ۱۵۳۷ پاپ پل سوم، که از سال ۱۵۳۴ تا ۱۵۹۴ در راس کلیسا قرار داشت، رسماً بومیان آمریکا را دارای روح اعلام کرد و برنامه کلیسا را برای اعزام مبلغ (مسیونر) به آمریکا آغاز کرد. اما تا این زمان شدت تخریب، بخش اعظم بومیان و آثار تمدنی آنها را از میان برده بود. پس از این زمان نیز لاقلاً تا پایان قرن شانزده تغییر رویه کلیسا تأثیر چندانی در سودجویی و خشونت مهاجمان نداشت.

فرهنگ آمریکای لاتین و میانه در کشور ما به‌ویژه ادبیات غنی کشورهای این منطقه شناخته شده است. «رتالیسم جادویی» سبکی که نویسندگانی چون گابریل گارسیا مارکز و خورخه لوئیس بورخس در آن به اوج هنری دست یافته‌اند، سبکی است که از مشخصات اساسی ادبیات این قاره به حساب می‌آید. ترجمه آثار ادبی آمریکای لاتین که بیش از چهار دهه در کشور ما سابقه دارد، تأثیر بسزایی در شکل گرفتن داستان‌نویسی جدید ایران داشته است و پیوند قابل توجهی میان ذهنیت خوانندگان ایرانی با دنیای شگفت‌انگیز هنر و فرهنگ آن قاره ایجاد کرده است. با این وجود باید توجه داشت که ریشه قدرت خارق‌العاده‌ای که در ادبیات و هنرهای آمریکای لاتین با آن روبرو می‌شویم در ترکیب عمیقی نهفته است که میان فرهنگ و تمدن اسپانیایی از یک سو، و فرهنگ و تمدن پیش کلمبی از سوی دیگر در طول پنج قرن اخیر به وجود آمده است. اسپانیای قرن ۱۵ زمانی به

تسخیر آمریکا می‌رفت که خود در طول قرن‌های گذشته سه فرهنگ بزرگ و گسترده را درون خود ترکیب کرده بود. از یک سو تمدن و فرهنگ بزرگ اسلامی که تا قرن ۱۵ در جنوب اسپانیا حضور مؤثری داشت، از سوی دیگر فرهنگ و تمدن یهودی که پیش از تصمیم به اخراج یهودیان از اسپانیا (آن هم در سال ۱۴۹۲) به صورت عمیقی با فرهنگ اسپانیایی ترکیب شده بود، و بالاخره فرهنگ مسیحی که در اسپانیا با خرده فرهنگ‌های قومی و زبانی نیز نزدیک شده بود. بنابراین در فتح آمریکا به دست مهاجمان اسپانیایی لاقال یک حسن هم وجود داشت و آن برخورد و ترکیب میراث غنی اسپانیا با فرهنگ و تمدن پیش کلمبی بود که خود را در یک تألیف خیره‌کننده یعنی تمدن آمریکای لاتین متبلور ساخت و غنای بزرگی به بشریت بخشید.

با توجه به آنچه گفته شد شناخت و درک تمدن‌های پیش کلمبی چه به عنوان بخشی بزرگ از پیشینه فرهنگی انسانیت و چه به عنوان ریشه‌های عمیق فرهنگ منطقه‌ای کنونی در آمریکای لاتین، ضرورت دارد. انتشار چندین اثر در این زمینه در کشور ما قدم‌های مؤثری بوده‌اند که باید بر آن‌ها قدر گذاشت. کتاب «فرهنگ و تمدن آمریکای میانه پیش از کلمب» تألیف مهران کندری که در سال ۱۳۶۹ به وسیله انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی در ۳۷۳ صفحه به همراه طرح‌ها و نقشه‌های بسیار زیادی در متن، به انتشار رسیده است، همانگونه که مؤلف می‌گوید: «نخستین متن مستقل به زبان فارسی است که از فرهنگ‌های سرخپوستان در آمریکای میانه گفتگو می‌کند.» کتاب در پنج فصل به همراه یک کتابنامه تفصیلی به زبان‌های فارسی، انگلیسی و آلمانی، و یک نمایه از نام‌ها و موضوع‌های مهم کتاب تنظیم شده است که آن را به یک ابزار علمی مفید برای دانشجویان تبدیل می‌کند. فصول کتاب بر اساس تقسیم‌بندی رایج در تاریخ آمریکا ابتدا به صورت بسیار مختصر به تشریح آمریکای باستان و میانه (فصل اول و دوم) و سپس به صورت مفصل‌تری به تشریح سه دوره پیش از کلاسیک (فرهنگ اولمک‌ها)، دوران کلاسیک (تئواواکان و مایاها) و دوران بعد از کلاسیک (تولتک‌ها، ساپوتک‌ها، توتوناک‌ها و آزتک‌ها) پرداخته است. غنای اصلی کتاب عمدتاً در تشریح آثار هنری (مجسمه‌سازی و معماری) تمدن‌های پیش کلمبی است، اما نویسنده گاه به گاه به اسطوره‌شناسی و سازمان اجتماعی، اقتصادی و سیاسی این تمدن‌ها نیز پرداخته است. به طور کلی کتاب یکی از بهترین متون را به خواننده ایرانی برای ورود به دنیای گسترده پیش کلمبی ارائه می‌دهد.

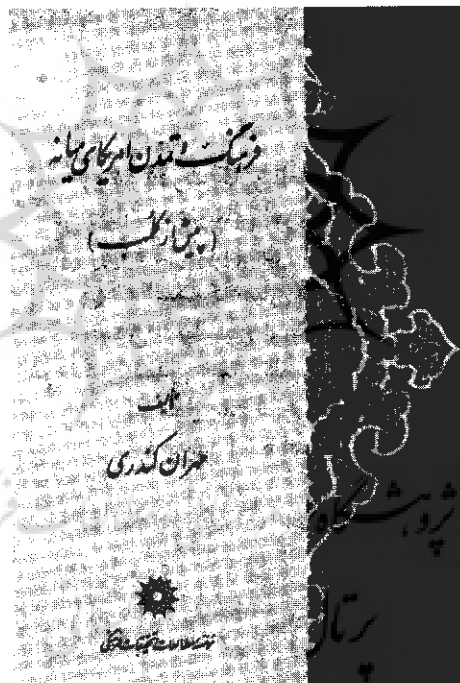
مهران کندری همچنین دست به ترجمه دو عنوان کتاب دیگر در همین زمینه نیز زده است. کتاب اول با عنوان «اقوام سرزمین آند - از فرهنگ‌های آغازین تا اینکا» نوشته دانیل لاوله و لوئیس گ. لومبراس، در قطع بزرگ و در ۴۳۸ صفحه، به همراه عکس‌های بسیار زیادی از آثار هنری، یک راهنمای تلفظ صحیح واژگان اسپانیایی که مترجم محترم به کتاب اضافه

اقوام سرزمین آند

از فرهنگ‌های آغازین تا اینکا

دانیل لاوله و لوئیس گ. لومبراس
مهران کندری

**زمانی که ماجراجویان اسپانیایی
با گستره بزرگ فرهنگ بومی و
غنای طبیعی در آمریکا روبرو شدند،
نخستین انگیزه آنها غارت و انتقال
ثروت‌های به دست آمده در این
تمدن‌ها و تخریب تمام آثاری بود که
نمی‌توانستند به یغما ببرند**

کرده است، و همچنین یک سالشمار، یک کتابنامه تفصیلی به زبان‌های اروپایی، یک فهرست توصیفی واژه‌های ناآشنا و چندین نقشه رنگی از منطقه، به وسیله انتشارات سروش در سال ۱۳۷۷ منتشر شده است. کتاب اصلی نیز از کتاب‌های جدید درباره فرهنگ پیش کلمبی است که در سال ۱۹۸۶ به چاپ رسیده است. کتاب اقوام سرزمین آند به تشریح آثار هنری منطقه آند که شامل بخش بزرگی از کرانه غربی آمریکای جنوبی (یعنی بخش‌هایی از کشورهای ونزوئلا، کلمبیا، اکوادور، پرو، برزیل، بولیوی، پاراگوئه، آرژانتین و شیلی) می‌شود، در دوران پیش کلمبی می‌پردازد. بخشی در انتهای این کتاب به امپراطوری اینکا اختصاص دارد که در همین منطقه قرار داشت. به طور کلی رویکرد مؤلف عمدتاً باستان‌شناختی و هنری بوده و به ویژه تلاش کرده است تبلور اسطوره‌شناسی آمریکای پیش کلمبی را در آثار تجسمی این دوره نشان داده و رابطه میان سبک‌ها و انواع هنری را روشن کند. به همین دلیل در این اثر کمتر می‌توان با تشریح‌های انسان‌شناختی و جامعه‌شناختی روبرو شود که البته این اصولاً هدف نویسنده نیز نبوده است.

کتاب دوم با عنوان «اقوام و سرزمین مکزیکی از فرهنگ‌های آغازین تا آزتک‌ها» نوشته ایگناسیو برنال، ئی گارسیا پیمنتل و میرل سیمونی آبا است. این کتاب در قطع بزرگ و در ۴۳۸ صفحه شامل عکس‌ها و طرح‌های متعدد، سالشمار، کتابنامه تفصیلی به زبان‌های اروپایی، فهرست توضیحی واژه‌های ناآشنا، و چندین نقشه سیاه و سفید، به وسیله انتشارات سروش در سال ۱۳۷۷ منتشر شده است. تاریخ مقدمه مترجم خرداد ۱۳۷۱ را نشان می‌دهد و اگر اشتباهی در این میان نباشد، این امر گویای تأخیر بسیار زیادی است که میان اتمام کتاب و چاپ آن دیده می‌شود. و البته این نکته که در کشور ما بسیار رواج دارد، مایه تاسف بسیار است به‌ویژه در مورد کتاب‌های علمی و ارزشمندی همچون کتاب حاضر. کتاب اقوام سرزمین مکزیکی، نیز از همان دیدگاه باستان‌شناختی و تاریخ هنر، اما این بار به منطقه آمریکای میانه و به‌خصوص مکزیکی پرداخته است. تقسیم‌بندی رایج تاریخ پیش کلمبی نیز در اینجا رعایت شده است و همان تقسیم به دوران‌های پیش کلاسیک، کلاسیک و بعد از کلاسیک در کتاب مطرح است. بخش بزرگی از کتاب به آزتک‌ها و تمدن شگفت‌انگیز آنها اختصاص دارد. نکته قابل توجه در هر دو کتاب فوق که به وسیله خانم کندری با نثری شیوا به فارسی برگردانده شده‌اند، تبدیل شدن عکس‌های رنگی کتاب‌های اصلی به سیاه و سفید است. دلیل این امر هزینه گزاف چاپ رنگی ذکر شده است. با این وجود باید اذعان کرد که حذف رنگ‌ها در هنر پرشکوه و پیچیده آمریکای پیش کلمبی ضربه بسیار سختی به درک این آثار می‌زند. شاید جای آن است که مسوولان فرهنگی در کشور ما بخشی از یارانه‌های پرداختی به بخش‌های هنری را صرف انتشار کتاب‌هایی با ارزش همچون کتاب‌های فوق اما به صورت رنگی نمایند.

چهارمین کتابی که می‌توان درباره فرهنگ و

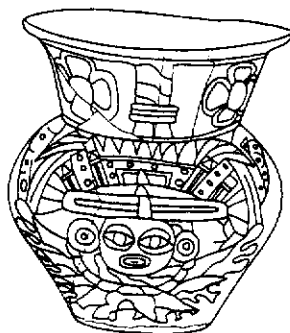
تمدن پیش کلمبی معرفی کرد کتاب «جامعه اینکا» از نخستین دولت‌های سوسیالیستی جهان» نوشته لویی بودن و ترجمه هوشنگ ساعدلو است که چاپ دوم آن با ویرایش جدید در سال ۱۳۷۷ در ۱۳۹ صفحه همراه با هشت صفحه تصویر سیاه و سفید، به وسیله انتشارات علمی و فرهنگی منتشر شده است. اصل این کتاب قدیمی است (۱۹۴۰) و چاپ نخست آن در سال ۱۳۴۵ در تهران به انتشار رسیده است، با این وجود به دلیل نبود منابع در زبان فارسی، انتشار مجدد آن جای تقدیر دارد. مترجم محترم در مقدمه جدیدی که به کتاب افزوده تلاش کرده است تا اندازه‌ای این فاصله زمانی را جبران کند، اما متأسفانه بیش از آنکه به تشریح تحولات قابل مشاهده در شناخت اینکاها بپردازد تنها به ذکر چند اسطوره و نکاتی کلی بسنده کرده است. البته این نکته به هیچ‌وجه از ارزش بالای کار مترجم در ترجمه این اثر مهم نمی‌کاهد.

کتاب جامعه اینکا در هشت فصل نگاهی کلی و گذرا به تمدن و فرهنگ اینکا دارد. پس از فصل نخست که به ریشه‌های تمدن اینکایی پرداخته شده است، نویسنده در فصل دوم سازمان اقتصادی اینکا و در فصل سوم، سیستم سوسیالیستی اینکا را تشریح می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه اینکاها با سازماندهی تولید، انباشت و توزیع ثروت توانستند جامعه خود را از فقر و گرسنگی نجات داده و انسجام زیادی در آن به وجود بیاورند. فصل چهارم که به فرهنگ اینکا اختصاص دارد بسیار کوتاه بوده و نگاهی گذرا به فرهنگ گسترده و آثار هنری متعدد اینکاها دارد. فصل پنجم به تأثیرات سوسیالیزاسیون در جامعه اینکا پرداخته است. فصل ششم که به «مسئله امروزی سرخپوستان» اختصاص دارد بیشترین آسیب را از قدیمی بودن کتاب برده است. این مسأله در فصل بعدی که به مقایسه سوسیالیسم اینکا با اشکال جدید و باستانی سوسیالیسم در اروپا اختصاص دارد نیز به چشم می‌خورد. اما به دلیل نظری بودن مباحث، نکات بسیار جالبی نیز می‌توان در آنها مشاهده کرد. بالاخره باید به فصل هشتم که به منابع تاریخی اینکا اختصاص دارد اشاره کرد که باز هم دچار کهنگی زیادی است. در مجموع کتاب «جامعه اینکا» با زبان شیوا و موجز خود و با سادگی و روشنی زیادی که در متن دیده می‌شود مقدمه خوبی برای ورود به بحث فرهنگ و تمدن اینکا شمرده می‌شود. اما آن را به هیچ‌وجه نمی‌توان کافی دانست. در نتیجه جای آن دارد که نویسندگان و مترجمان متخصص در حوزه آمریکای پیش کلمبی در این مورد اهتمام بیشتری به خرج داده و خواننده ایرانی را با فرهنگ‌های بزرگی چون آزتک‌ها، مایاها، و اینکاها بیشتر آشنا نمایند و به ویژه این آشنایی را در زمینه سازمان‌های اجتماعی، باورها و رفتارهای روزمره این اقوام گسترده‌تر نمایند. کتاب دیگری که می‌توان در همین زمینه به آن اشاره کرد کتاب «هنر و تاریخ» نوشته اوتکناویوپاز و ترجمه نگارنده است. این کتاب در ۲۴۰ صفحه همراه با یک واژه‌نامه فرانسه - فارسی، و تعداد زیادی عکس‌های سیاه و سفید مربوط به موضوعات مطرح در کتاب به وسیله انتشارات توس در ۱۳۷۶ منتشر شده است. اوتکناویوپاز شاعر، انسان‌شناس و سیاستمدار

ریشه قدرت خارق‌العاده‌ای که در ادبیات و هنرهای آمریکای لاتین، با آن روبرو می‌شویم، در ترکیب عمیقی نهفته است که میان فرهنگ و تمدن اسپانیایی از یک سو و فرهنگ و تمدن پیش کلمبی از دیگر سو در طول پنج قرن اخیر به وجود آمده است

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

مکزیک یکی از درخشانترین چهره‌های ادبی و علمی قرن بیستم به شمار می‌آید. پاز که در جوانی و در هنگام اقامتش در پاریس به سورتالیستهای فرانسوی نزدیک بود، در سال ۱۹۶۸ به دلیل سرکوب دانشجویان مکزیکی به وسیله پلیس این کشور از مقام بالای دیپلماتیک خود استعفا داد و برای همیشه سیاست را کنار گذاشت. آثار پاز یکی از زیباترین نمونه‌های ترکیب نبوغ اسپانیایی و ریشه‌های پیش کلمبی است. در کتاب «هنر و تاریخ» پاز تلاش کرده است با نثری شاعرانه چگونگی این ترکیب شگفت‌آور را در زمینه هنر به صورت عام و به‌ویژه در زمینه نقاشی نشان دهد. نقاشی اجتماعی مکزیکی که به صورت نقاشی‌های دیواری سیاسی سبکی بسیار بحث‌انگیز را در این کشور به وجود آورده است، از موضوع‌های اصلی کتاب است. به علاوه در این کتاب با ترکیب و پیوند میان مفاهیم هنری و ادبی پیش کلمبی را با دو حوزه تمدنی - فرهنگی دیگر یعنی بودیسم در شرق و سورتالیسم در غرب به بیان درمی‌آورد.

سرانجام جای آن هست که به کتاب دیگری نیز اشاره کنیم: «هنر و جامعه» نوشته انسان‌شناس فرانسوی رژه باستید به ترجمه غفار حسینی. این کتاب در ۳۲۹ صفحه به همراه یک کتابنامه از کتب اروپایی در زمینه پیامدهای اجتماعی هنر، در سال ۱۳۷۴ به وسیله انتشارات توس منتشر شده است. کتاب حاضر تا اندازه‌ای از سایر کتاب‌هایی که در این نوشته به آنها اشاره شد، فاصله می‌گیرد. رژه باستید به عنوان یک انسان‌شناس و یک جامعه‌شناس بیشتر دغدغه روشن کردن بعد و مفهوم اجتماعی هنر را داشته است تا نوع خاصی از هنر که او در حوزه مورد علاقه خویش در برزیل به آن اشاره می‌کند. با این همه به نظر می‌رسد که مطالعه این کتاب در کنار سایر آثار یاد شده بتواند رویکرد عمیق‌تری به خوانندگان بدهد. کتاب باستید پس از بحث‌هایی عمیق درباره منشأ هنر و زیباشناسی در دو فصل جداگانه به تحلیل جامعه‌شناختی تولیدکننده هنری و دوستداران هنر پرداخته است و سپس هنر را به عنوان یک نهاد اجتماعی مورد تحلیل قرار داده است و رابطه آن را با سایر نهادهای اجتماعی تحلیل کرده است. دید گسترده باستید درباره هنرهای بومی به‌ویژه در آمریکای لاتین و در آفریقا خواننده را با پیوند عمیقی که میان اشکال گوناگون هنری و هنرهای اقوام گوناگون از طریق ذهنیت و احساس‌های مشترک انسانی وجود دارد آشنا می‌کند. به همین جهت است که با خواندن این کتاب می‌توان بار دیگر به عظمت هنر و تمدن پیش کلمبی و چگونگی تأثیرگذاری آن بر روی هنر و اندیشه معاصر در آمریکای لاتین واقف شد.

تجربه شگفت‌انگیز و در عین حال غم‌انگیز اقوام و تمدن‌های پیش کلمبی شاید بیش از هر چیز گویای نوعی انسجام و پیوند میان فرهنگ‌های متعدد باشد؛ پیوندی که برغم تمامی حوادث تلخ، تخریب‌ها و نابودی‌ها کمابیش حفظ شده است و سبب می‌گردد میراث یک فرهنگ دیر یا زود در فرهنگ دیگری متبلور شده و تداوم یابد.